

УДК 373.2(091)(477.81)(092)

PROFESSOR T.I. PONIMANSKA'S METHODOLOGICAL HERITAGE IN THE DEVELOPMENT OF THE THEORY AND PRACTICE OF PRE-SCHOOL EDUCATION IN UKRAINE**РОЛЬ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ СПАДЩИНИ ПРОФЕСОРА Т.І. ПОНІМАНСЬКОЇ У РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

Marchuk H.V. / Марчук Г.В.

senior lecturer / старший викладач,

ORCID: 0000-0002-4907-5340

Rivne State Humanitarian University, Stepan Bandera 12, 33000

Рівненський державний гуманітарний університет,

м. Рівне, Степана Бандери 12, 33000

Анотація. У статті висвітлюється аналіз педагогічних ідей відомої української педагогині і науковиці Тамари Ілліви Поніманської, розкрито її науково-педагогічної спадщини у розвиток теорії і практики дошкільної освіти в Україні, зокрема, проаналізовано основні напрями діяльності педагога як співавтора Державного стандарту дошкільної освіти в Україні, члена авторських колективів державних програм виховання та розвитку дітей дошкільного віку, організатора міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференцій, керівника держбюджетних наукових тем, наукового керівника дисертаційних досліджень.

Ключові слова: професор Т.І. Поніманська, науково-методична спадщина, теорія та практика дошкільної освіти в Україні.

Вступ.

Становлення сучасної дошкільної освіти в Україні відображує тенденції розвитку освітніх систем у світі. Визначення чітких орієнтирів на входження в європейський освітній простір, модернізація освітньої діяльності у контексті європейських вимог зумовлює зростаючий інтерес до педагогічних персоналій, відновлює запит на усвідомлення ролі окремих постатей у вітчизняній науці й культурі. А відтак, необхідним є звернення до розгляду життя і професійної діяльності однієї людини з метою виявлення у подальшому панівних тенденцій у суспільстві в цілому. Тому важливе значення має вивчення науково-педагогічної спадщини українських педагогів, використання якої сприяло б закріпленню цінностей демократичного суспільства.

Актуальність статті зумовлюється зростаючим інтересом громадськості до педагогічних персоналій. Значна частина творчих біографій уперше стає предметом наукових досліджень. Цей процес є інноваційним в історико-педагогічній науці. Багато науковців сьогодні звертаються до вивчення питань, пов'язаних із зародженням, становленням і розвитком вітчизняної педагогічної думки, спадщиною видатних учених, педагогів, а саме: Н. Гупан, Н. Демяненко, Н. Дічек, О. Любар, В. Майборода, Л. Медвідь, О. Мельничук, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Сухомлинська та ін. Їхні дослідження дають змогу докладно проаналізувати історико-педагогічні проблеми певного періоду і використати досягнення педагогів-науковців у сучасному освітньому процесі.

Педагогічна персоналія репрезентує доробок того чи іншого педагога як індивідуального творця, але передусім, як представника педагогічної думки

певної історичної епохи. Звернення до педагогічної спадщини українських педагогів, науковців, освітян дає можливість ґрунтовніше вивчити історичні закономірності, становлення і розвитку української педагогіки [1, с.13].

У цьому контексті актуальним є вивчення науково-методичної спадщини відомої науковиці у галузі дошкільної освіти, автора першого україномовного одноосібного підручника «Дошкільна педагогіка» для закладів вищої педагогічної освіти, Заслуженого працівника освіти України, професора Тамари Іллівни Поніманської (1954 – 2016). Звернення до освітньої діяльності Тамари Іллівни Поніманської дає змогу показати актуальність і важливість науково-методичної спадщини педагога, використати її напрацювання у розвитку теорії та практики дошкільної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень з проблеми.

Дослідження науково-методичної спадщини знаної педагогині і науковиці Тамари Іллівни Поніманської та її ролі в організації дошкільної освіти в Україні, становленні й підготовці майбутніх вихователів дітей дошкільного віку дотепер здійснювалося фрагментарно. У сучасній науковій літературі з вищої педагогічної освіти її постать представлена біобібліографічним покажчиком та науковими розвідками її професійної діяльності. Після смерті Т. І. Поніманської з'явилися перші відгуки та статті, присвячені її науково-педагогічній діяльності та внеску у розвиток дошкільної освіти (Г.В. Беленька, І.М. Дичківська, Т.Д. Кочубей, Г.В. Марчук, О.І. Падалка (Шадюк), К.Й. Щербакова та ін.). Попри наявності окремих досліджень із висвітлення науково-педагогічних ідей Т. І. Поніманської, слід визнати, що на сьогодні її педагогічні погляди та освітня діяльність у вивченні проблеми розвитку теорії та практики дошкільної освіти в Україні є малодослідженими.

Мета статті – аналіз та узагальнення педагогічних ідей Т. І. Поніманської, інтерпретація науково-методичного досвіду вченої в умовах розвитку сучасної системи дошкільної освіти в Україні.

Для досягнення поставленої мети були використані такі **методи дослідження**: контент-аналіз педагогічних праць професора Т.І. Поніманської, індукція та дедукція для виявлення особливостей науково-педагогічної діяльності Т.І. Поніманської в контексті розвитку дошкільної освіти України у ХХІ столітті; узагальнення науково-теоретичного матеріалу.

Основний текст.

Тамара Іллівна Поніманська – відомий науковець у галузі дошкільної освіти. Для багатьох поколінь вихователів шлях у професію починається саме з її підручника «Дошкільна педагогіка». Авторка постійно оновлювала його зміст, він завжди випереджав час, працював на майбутнє. Ім'я Тамари Іллівни Поніманської відоме фахівцям у галузі дошкільної освіти в Україні та за її межами завдяки працям з проблем виховання дітей дошкільного віку та підготовки педагогічних кадрів, доповідям на науково-практичних конференціях, роботі в експериментальних дошкільних закладах, участі в міжнародних наукових проектах.

Усім своїм життям, що було віддане справі розвитку дошкільної освіти в Україні, упевненістю в її значущості для розквіту суспільства, вірою в добро і

справедливість, красу людської душі Тамара Іллівна служила ідеалам світлої країни Дитинства.

З юності вона пов'язала свою долю з педагогічним факультетом Рівненського державного педагогічного інституту (нині – Рівненський державний гуманітарний університет), у якому пройшла шлях від студентки до професора, завідувача кафедри педагогіки і психології (дошкільної), проректора з наукової роботи.

Розвиваючись у поєднанні певних закономірностей, суперечностей та тенденцій погляди та освітні ініціативи Т.І. Поніманської виступали на початку ХХІ століття важливим компонентом реформування вітчизняної дошкільної педагогічної освіти. Науковиця звертала увагу на те, що лише у гуманістичній виховній парадигмі педагог набуває права бути творцем педагогічного процесу. Для того, щоб бути справжнім суб'єктом педагогічної діяльності, необхідно мати прагнення і можливість транслювати у процес виховання свою індивідуальність, необхідний «високий ступінь сутнісного розвитку, плюс – усвідомлення своєї неповторності», – стверджувала Т.І. Поніманська [5, с.150].

Упродовж майже сорока років Тамара Іллівна на високому науковому й методичному рівні викладала провідні навчальні дисципліни спеціальності «Дошкільна освіта», розробляла й активно впроваджувала сучасні форми і методи професійної підготовки студентів. Автор понад 300 наукових і науково-методичних робіт. Серед них – підручник «Дошкільна педагогіка» (Київ: Академвидав, 2004, 2013, 2015, 2018), понад 30 навчальних посібників і програм із грифом Міністерства освіти і науки України, які використовуються у професійній підготовці фахівців з дошкільної освіти, зокрема «Моральне виховання дошкільників» (Київ: Вища школа, 1993), «Основи дошкільної педагогіки» (Київ: Абрис, 1998), «Дошкільна педагогіка. Практикум» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2007, 2010, 2013), «М.Монтессорі: теорія і технологія» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008, 2010), «Підготовка фахівців у галузі дошкільної освіти за вимогами кредитно-модульної системи» (Київ: Міленіум, 2007), «Педагогічна практика за кредитно-модульною системою» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008), «Підготовка фахівців з дошкільної освіти за кредитно-модульною системою організації навчального процесу» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010), методичних посібників з грифом Міністерства освіти і науки України «Входимо у Світ: система інтегрованих занять з дітьми четвертого року життя» (Тернопіль: Мандрівець, 2010), «Відкриваємо Світ: система інтегрованих занять з дітьми п'ятого року життя» (Тернопіль: Мандрівець, 2010), «Перетворюємо Світ: система інтегрованих занять з дітьми шостого-сьомого року життя» (Тернопіль: Мандрівець, 2011), «Виховання людяності» (Рівне: Волинські обереги, 2012), «Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину третього року життя» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2013), «Соціальний розвиток дитини: старший дошкільний вік» (Київ: Генеза, 2013) та ін., монографій «Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку» (Рівне: РДГУ, 2006), «Суспільне дошкільне виховання у Криму» (Київ: Слово, 2008) «Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності» (Рівне: Волинські обереги, 2012)

та ін.

Тамара Іллівна Поніманська – співавтор державного стандарту Базового компонента дошкільної освіти в Україні та програмово-методичних документів до нього. Метою розробки Базового компонента дошкільної освіти було визначення вимог до змісту, рівня та обсягу дошкільної освіти, які стали основою оцінки певного освітнього рівня, встановлення норм, які узгоджують інтереси дитини й потреби суспільства щодо освіченості особистості. Зміст Базового компонента дошкільної освіти відображає тенденції до гуманізації дошкільної освіти, збалансоване співвідношення між розумовим, фізичним та соціальним розвитком дитини, орієнтує на виховання цілісної особистості, здатної до самовираження, необхідність забезпечити дитині свободу вибору, захист її гідності [2, с.4].

Ці положення знайшли відображення у поглядах професора Т.І. Поніманської, яка зазначала, що генезис ідей гуманістичного виховання має певну логіку розвитку та специфіку, пов'язану з соціокультурним середовищем суспільства і певним конкретно-історичним періодом. Разом з тим, зауважувала Т.І. Поніманська, можна виокремити спільні для педагогів різних часів і народів ідеї, які відображають гуманістичний педагогічний ідеал: це віра у сили дитини, повага до внутрішнього світу особистості, виховання свідомого ставлення до життя. Складаючи важливий пласт людської культури, гуманістичні ідеали визначають сенс педагогічної діяльності в умовах нестабільних соціальних ситуацій [3, с.19].

Т.І. Поніманська доводить, що в дошкільній освіті склалися передумови для розуміння цінності і нагальності гуманізації виховання з метою самоактуалізації і розвитку особистості дитини. Відсутність цілісної теорії гуманістичного виховання, на думку Т.І. Поніманської, особливо позначається на системі дошкільної освіти [4, с.5].

Професор Поніманська Т.І. – член авторських колективів державних програм виховання та розвитку дітей дошкільного віку «Малютко», «Я у Світі». Програма «Я у Світі» визначає основоположні, принципово важливі для розуміння напрямів оновлення змісту та гуманізації цілей дошкільної освіти положення, є дороговказом у процесі пошуку підходів до організації ефективного, що відповідає вимогам сучасності, життєвого простору дитини; окреслює мінімально необхідний для цього перелік вимог та умов [8, с.9]. В процесі створення програми Т.І. Поніманська долучилась до розроблення освітньої лінії «Дитина в соціумі». Закладені в цій освітній лінії основи соціальної компетентності дитини засвідчуються комплексом знань, умінь та базових якостей.

Соціальну компетентність дитини Т.І. Поніманська розглядала як відкритість до світу людей, навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації, бажання пізнати людей і робити добрі вчинки Поніманська Т.І. акцентує увагу на необхідності збагачувати соціальний досвід дитини в період входження у нові умови буття за такими складовими: уміння орієнтуватися у світі людей (рідні, близькі, знайомі, незнайомі; люди різної статі, віку, роду занять); здатність розуміти іншу людину, її настрій, потреби,

особливості поведінки; вміння поважати інших, допомагати; обирати відповідні форми й способи спілкування та діяльності. Збагачення соціального досвіду сприяє формуванню соціальної компетентності, яка означає складне утворення особистості, її якість, що складається з цілого комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та виявляється в соціальній активності й гуманістичній спрямованості [6, с.92].

Тамара Іллівна наголошувала, що соціалізація дитини передбачає набуття нею досвіду співжиття в суспільстві з іншими людьми. Процес формування особистості невід'ємний від соціального середовища, в якому вона живе і діє. Функції соціалізації пов'язані з її роллю в відтворенні суб'єкта соціально-історичного процесу, в забезпеченні наступності культури і цивілізації, в підтримці безконфліктного існування суспільства як інтегрованої системи [7, с. 6].

Одним із напрямків наукової діяльності Т.І. Поніманської була участь у науково-практичних конференціях за кордоном (Софія, Клайпеда, Комарно, Варшава) та в Україні (Бердянськ, Берегово, Вінниця, Донецьк, Кам'янець-Подільський, Київ, Кіровоград, Кременець, Луганськ, Луцьк, Миколаїв, Мукачево, Ніжин, Новоград-Волинський, Одеса, Переяслав-Хмельницький, Полтава, Слов'янськ, Херсон, Хмельницький, Ужгород, Умань, Чернівці). Саме така діяльність давала можливість Т.І. Поніманській ділитися власним досвідом щодо гуманістичного виховання, соціалізації особистості, підготовки педагогічних кадрів для системи дошкільної освіти з колегами- науковцями та практиками.

За час своєї плідної діяльності професором Т.І. Поніманською було організовано не один десяток міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, а саме: Міждержавна практична конференція «Дошкільна освіта: історія і перспективи розвитку» (13-14 травня 2002 р.); Всеукраїнська наукова студентська конференція «Традиції та інновації у дошкільній освіті» (22 –23 грудня 2003 р.); Міждержавна науково-конференція «Педагогіка і психологія дошкільного дитинства», присвячена 100-річчю з народження О.В.Запорожця (12-14 жовтня 2005 р.); Міжнародна конференція «Соціальна адаптація дітей з особливими потребами» (11-13 червня 2007 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Л.С.Виготський: культурно-історична концепція розвитку психіки» (31 січня-2 лютого 2007 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (14-15 вересня 2007 р., Київ – Рівне); Міжнародна науково-практична конференція «Світ дошкілля: психолого-педагогічні проблеми дошкільної освіти» (9-10 грудня 2010 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Інклюзивна освіта у дошкільних навчальних закладах: виклики часу» (28-29 листопада 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих науковців «Актуальні проблеми науки про дитинство» (20-21 жовтня 2015 р.). І це далеко не весь перелік, організованих Тамарою Іллівною наукових конференцій.

Основною метою наукової та науково-технічної діяльності закладу вищої освіти є одержання і використання нових наукових знань для створення

суспільно корисних наукових результатів, забезпечення якісної підготовки фахівців для відповідних галузей, наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; розв'язання комплексних задач у сфері наукового, технологічного розвитку; впровадження та використання в Україні і на світовому ринку наукових і науково-практичних результатів. Фундаментальні дослідження, прикладні розробки, що сприяють розвитку інноваційної діяльності закладу вищої освіти та фінансуються за рахунок коштів загального фонду державного бюджету реалізовувались в Рівненському державному гуманітарному університеті на кафедрі педагогіки і психології (дошкільної) під керівництвом професора Т.І. Поніманської. Тамара Іллівна здійснювала керівництво такими держбюджетними темами: «Педагогічне проектування засобів гуманізації виховання дітей дошкільного віку в сучасному інноваційному просторі» (державний реєстраційний номер – 0106U000316) (2006-2009 рр.); «Педагогічні технології соціального розвитку дітей в умовах інноваційних дошкільних навчальних закладів» (2009-2010 рр.); «Розробка технологій професійної підготовки педагога до роботи в інноваційних дошкільних навчальних закладах» (державний реєстраційний № 0111U001028) (2010-2012 рр.); «Розробка технологій психолого-педагогічного супроводу діяльності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах інклюзивної освіти» (державний реєстраційний № 0113U001204) (2013-2014); «Розробка інноваційної моделі педагогічної інтеграції дітей з різними освітніми можливостями на основі ідей М. Монтесорі» (державний реєстраційний номер 0115U000267) (2015-2016).

Окремої уваги заслуговує наукова школа професора Т.І. Поніманської. Під керівництвом Тамари Іллівни захищено 13 кандидатських дисертацій. Дослідження проблеми гуманізації виховання проведено за такими напрямками: історико-педагогічний – вивчено становлення та розвиток дошкільної освіти в Криму (Т.М. Головань); порівняльна педагогіка – вивчено проблему індивідуального виховання в умовах дошкільного закладу у педагогічній спадщині М. Монтесорі (І.М. Дичківська), досліджено шляхи гуманізації шкільного навчання у педагогів Бременської школи початку ХХ століття (С.А. Белова); виховання і навчання дітей дошкільного віку – формування відповідальної поведінки дітей (Т.С. Фасолько), виховання гуманної поведінки (Л.І. Врочинська), формування гуманістичної спрямованості спілкування старших дошкільників (О.А. Козлюк), навчання дітей старшого дошкільного віку лічби з використанням комп'ютера (Т.О.Павлюк); наступність гуманістичного виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (Ю.О. Глінчук); гуманізація родинного виховання – педагогічні умови формування гармонійних взаємин батьків з дітьми старшого дошкільного віку (О.І. Косарева); гуманізація підготовки педагогічних кадрів – підготовка студентів педагогічних училищ та коледжів до використання інноваційних технологій в дошкільних закладах (Л.А. Машкіна), формування професійно-пізнавального інтересу майбутніх учителів до педагогічної діяльності (Ю.О. Вижевська), формування педагогічної рефлексії студентів (Л.М. Кравець), формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів дошкільних

навчальних закладів (О.І. Падалка). Ці дослідження були успішно реалізовані та їх результатом став захист кандидатських дисертацій.

Т.І. Поніманська була членом спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських дисертацій в Інституті проблем виховання Академії педагогічних наук України (Київ, 2001-2008 рр.), Рівненському державному гуманітарному університеті (Рівне, 2009-2011 рр.), Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. Коцюбинського (Вінниця, 2010-2012 рр.).

Тамара Іллівна – засновник наукових філіалів кафедри з проблеми гуманізації навчання й виховання дітей у дошкільних закладах №№ 16, 40, 41, 44, 56 міста Рівне, автор новітніх форм роботи з дошкільниками та студентами. Переможець Всеукраїнського конкурсу освітніх технологій (2009, 2011, 2013рр.). Організатор і науковий керівник науково-педагогічного виробничого комплексу “Прогрес” у складі РДГУ та закладів освіти м. Рівне.

Професор Поніманська – член експертної групи науково-методичної комісії з дошкільної педагогіки Міністерства освіти і науки України, експерт ДАК України, член редакційної колегії всеукраїнського журналу “Дошкільне виховання”.

Варто зазначити, що незначних справ для професора Т.І. Поніманської не було. До кожної справи вона підходила виважено, обдумано як до найважливішої справи життя. Неординарність наукового мислення, вміння глибоко аналізувати актуальні проблеми розвитку дошкільної освіти і виховання, знаходити найкращі шляхи їх вирішення, вміння бачити перспективу були, є і будуть взірцем наукового успіху Т. І. Поніманської, діяльність якої була відзначена численними нагородами: нагороджена Почесними грамотами Міністерства освіти України (№ 90115, 1989 рік; № 69422, 2001 рік; №872, 2008 рік), Знаком “Відмінник народної освіти” (№ 14816, 1990 рік), Почесними грамотами Академії педагогічних наук України (травень 2007 року; липень 2009 року), Знаком “Софія Русова” (№479, 2007 рік), годинником Верховної Ради України (2004 рік), Подякою Прем’єр Міністра України (№13406, 2011 рік), Почесною грамотою Рівненської обласної державної адміністрації (№206, 2004 рік), Почесною грамотою Рівненської обласної Ради (№306, 2009 рік), Почесною грамотою управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації (№55, 2004 рік), Подякою міського виконавчого комітету Рівненської міської Ради (05.08.2004 року). Визнана Жінкою року м. Рівне – 2009 у номінації “Жінки – працівники освіти та науки”. Переможець конкурсу Рівненського державного гуманітарного університету “Науковець року” у номінаціях “Науковий керівник – 2009”, “Менеджер науки – 2010”, “Автор – 2013”.

Висновки.

На основі загального огляду педагогічної спадщини Т.І. Поніманської доведено, що Тамара Іллівна зробила вагомий внесок у організацію і розвиток сучасної системи дошкільної освіти, теорії таї практики дошкільного виховання в Україні. Визначено, що основними напрямками діяльності науковиці були: співавтор державного стандарту дошкільної освіти в Україні; член авторських колективів державних програм виховання та розвитку дітей дошкільного віку; учасник та організатор міжнародних науково-практичних конференцій;

науковий керівник держбюджетної тематики; науковий керівник кандидатських дисертацій. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у більш детальному вивченні внеску Т.І. Поніманської у розвиток дошкільної освіти України.

Література

1. Адаменко О.О. Методологія персоніфікованого дослідження. *Наука і освіта*. 2010. №7. С. 12-15.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. Київ: Редакція журналу «Дошкільне виховання», 1999.
3. Поніманська Т.І. Особистісні пріоритети гуманістичного виховання. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Випуск 29. Рівне: РДГУ, 2004.
4. Поніманська Т.І. Гуманістичне виховання як ціннісна взаємодія вихователя і дитини. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Випуск 21. Рівне: РДГУ, 2002.
5. Поніманська Т.І. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку. Рівне: РДГУ, 2006.
6. Поніманська Т.І. Формування соціальної компетентності дитини. *Нова педагогічна думка*. 1998. № 2. С.91-95.
7. Поніманська Т.І. Дитина і соціум. *Дошкільне виховання*. 2004. №8 С.4-6.
8. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [нова редакція]. У 2 ч. Ч.ІІ. від трьох до шести (семи) років / наук. кер. О.Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014.

References

1. Adamenko O.O. Metodolohiia personifikovanoho doslidzhennia. *Nauka i osvita*. 2010. №7. S. 12-15.
2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity. Kyiv: Redaktsiia zhurnalu «Doshkilne vykhovannia», 1999.
3. Ponimanska T.I. Osobystisni priorytety humanistychnoho vykhovannia. Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity: Zbirnyk naukovykh prats. Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Vypusk 29. Rivne: RDHU, 2004.
4. Ponimanska T.I. Humanistychno vykhovannia yak tsinnisna vzaiemodiia vykhovatelii i dytyny. Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity: Zbirnyk naukovykh prats. Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Vypusk 21. Rivne: RDHU, 2002.
5. Ponimanska T.I. Teoretyko-metodychni zasady humanistychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku. Rivne: RDHU, 2006.
6. Ponimanska T.I. Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti dytyny. Nova pedahohichna dumka. 1998. № 2. S.91-95.
7. Ponimanska T.I. Dytyna i sotsium. Doshkilne vykhovannia. 2004. №8 S.4-6.
8. Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ia u Sviti» [nova redaktsiia]. U 2 ch. Ch.II. vid trokh do shesty (semy) rokiv / nauk. ker. O.L. Kononko. Kyiv: TOV «MTsFER-Ukraina», 2014.

Abstract. *The article analyses the pedagogical ideas of famous ukrainian educator and scholar Tamara Illivna Ponimanska; highlights her scholarly-pedagogical heritage into the development of the theory and practice of preschool education in Ukraine ; particularly, we analyse educator's main activities as the co-author of Ukrainian state standart of preschool education, the member of joint authors of national programmes of preschoolers education and development, the organizer of the scientific and practical conferences in Ukraine and internationally, the leader of the state-founded scientific researches, the dissertation advisor.*

Key words: *T.I.Ponimaska, scholarly-pedagogical heritage, theory and practice of preschool education in Ukraine.*

Стаття відправлена: 18.03.2024